

Waarheen leidt de weg?

Citation for published version (APA):

van Rhee, C. H. (2000). Waarheen leidt de weg? Het huidige Wetboek van burgerlijke rechtsvordering ten dode opgeschreven? *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, 2000, 154-156.

Document status and date:

Published: 01/01/2000

Document Version:

Accepted author manuscript (Peer reviewed / editorial board version)

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

C.H. van Rhee, 'Waarheen leidt de weg? Het huidige Wetboek van burgerlijke rechtsvordering ten dode opgeschreven?', *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, 2000, p. 154-156.

WAARHEEN LEIDT DE WEG?

Het huidige Wetboek van burgerlijke rechtsvordering ten dode opgeschreven?

C.H. van Rhee

Een rustig bezit is het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering allang niet meer. Hoewel het eigenlijk nooit echt stil is geweest rond dit zorgenkind van het recht (de klachten zijn steeds weer dezelfde: de in het wetboek vervatte procedure zou te traag en te kostbaar zijn), kan toch worden gesteld dat de voorstellen die momenteel in Nederland van verschillende zijden worden gedaan betreffende de toekomst van het burgerlijk procesrecht tot de meest ingrijpende behoren in de bestaansgeschiedenis van dit wetboek, misschien zelfs wel in de bestaansgeschiedenis van het erin vervatte burgerlijk procesrecht. En die geschiedenis is lang: die van ons wetboek meer dan anderhalve eeuw en die van het procesrecht dat we erin terugvinden al zo'n acht eeuwen.

Het debat in Nederland situeert zich de laatste jaren vooral rond de wetsvoorstellen die gedaan zijn om althans het procesrecht in eerste aanleg te moderniseren (een wetsvoorstel betreffende de procedure in beroep is ons in het vooruitzicht gesteld). Nadat een eerder wetsontwerp werd ingetrokken als gevolg van het afblazen van de integratie van rechtbanken en kantongerechten, werd in oktober 1999 het thans voorliggende wetsvoorstel 26 855 ingediend. Hoewel dit wetsontwerp op enige punten is aangepast naar aanleiding van de zware kritiek die zijn voorganger te verduren kreeg, is het naar de kern weinig veranderd. Deze omstandigheid zette een aantal juristen (Vranken, Asser, Bakels, Barendrecht, Brenninkmeijer, Hammerstein, Van Mierlo en Wackie Eysten) ertoe aan een oproep in het *Nederlands Juristenblad* te plaatsen om te geraken tot een beter nieuw burgerlijk procesrecht.¹ Betrokkenen stellen dat hoewel het wetsontwerp "op een aantal punten belangrijke verbeteringen inhoudt vergeleken met het huidige recht en ook vergeleken met het eerdere ontwerp uit 1996", van invoering ervan dient te worden afgezien. Volgens Vranken zou door invoering van het voorliggende ontwerp een toekomstige, meer fundamentele herziening van ons burgerlijk procesrecht wel eens van de politieke agenda kunnen verdwijnen (zie zijn naschrift onder een brief van K.E. Mollema in het NJB).² En inderdaad, dit is beslist geen onterechte vrees. Een dergelijke ontwikkeling is op het terrein van het burgerlijk procesrecht zelfs al meerdere malen gesignaleerd. Om het bij één voorbeeld te laten: het Ontwerp Gratama uit 1920, dat Nederland, indien het was ingevoerd, voorzien zou hebben van een revolutionair nieuwe procesrechtelijke codificatie verdween mede in de juridische vergeetput door het lapwerk dat in de jaren twintig aan het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering werd verricht. Desalniettemin willen anderen invoering van het voorliggende ontwerp niet meteen van de hand wijzen omdat verbeteringen in het procesrecht weinig uitstel velen. Deze mening blijkt bijvoorbeeld uit de hierboven aangehaalde brief van mr. K.E. Mollema, vice-president van het Hof Leeuwarden.³ In dit kader wordt de vraag relevant of een geschikt alternatief van meer fundamentele aard voor het voorliggende wetsontwerp binnen afzienbare

---

¹ NJB 42 (1999), p. 1963-1964.

² NJB 4 (2000), p. 224.

³ Zie ook, in gelijke zin, R.J.B. Boonekamp, C.J.J. van Maanen, Het procesmodel van het ontwerp, *Tijdschrift voor civiele rechtspleging* 1/8 (2000), p. 11.

tijd voorhanden is. Het is moeilijk hierover een oordeel uit te spreken. Volgens Vranken is het antwoord op deze vraag zonder meer positief. In zijn naschrift in het NJB stelt hij: “De afgelopen jaren is al zoveel gezegd en geschreven (...), is al zoveel onderzocht (...), is al zoveel geëxperimenteerd (...) en zijn al zoveel gegevens over vernieuwingen van het civiele procesrecht in andere landen en in het arbitragerecht bekend waaraan Nederland zich kan spiegelen, dat het niet meer nodig is nog weer jarenlang te studeren op de richting en inhoud van een nieuw civiel procesrecht.”

Zoals Vranken terecht opmerkt, is er de laatste jaren veel geschreven over en gestudeerd op de toekomst van het burgerlijk procesrecht. Diverse auteurs, waaronder enige ondertekenaars van de hierboven genoemde oproep, hebben over die toekomst zeer prikkelende en originele gedachten aan de drukpers toevertrouwd (ik denk o.a. aan Barendrecht met zijn vergadermodel,⁴ en aan Brenninkmeijer met zijn burgerlijk procesrecht als publiekrecht).⁵ De laatste twee mooie loten aan deze stam zijn afkomstig van Vranken zelf en van Asser. Het betreft hier twee preadviezen die zijn geschreven voor de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht.⁶ Asser komt in zijn preadvies met een aantal nieuwe ideeën (de auteur omschrijft ze zelf als “wilde ideeën” (zie p. 31 van het preadvies), maar dat lijkt mij niet terecht gezien de doortimmerdheid van zijn betoog), volgens welke de gezamenlijke procesverantwoordelijkheid van de bij het civiele geding betrokken actoren gestalte dient te krijgen in bindende procesafspraken. Vranken heeft in zijn preadvies vooral aandacht voor de vraag wat de rechtsvergelijking ons kan leren over de weg die wij met het Nederlandse procesrecht dienen in te slaan (het verdient overigens opmerking dat dit preadvies, afgezien van schaarse andere publicaties zoals het proefschrift van Van de Reek,⁷ het eerste geschrift is waarin de gedachtevorming over de toekomst van ons burgerlijk procesrecht in een serieuze rechtsvergelijkende sleutel wordt gezet). Vranken pleit op procesrechtelijk terrein voor een differentiatie naar de aard van de zaak (iets wat hij in het nieuwe Amerikaanse procesrecht – dat overigens weinig succes heeft gekend – en het nieuwe Engelse procesrecht heeft aangetroffen).

Er bestaan kortom veel belangrijke theorieën over de toekomstige inrichting van ons burgerlijk proces. Zijn zij echter voldoende uitgekristalliseerd om de wetgever tot leidraad te kunnen dienen? Voorop moet worden gesteld dat de gedachtevorming rond het toekomstige procesrecht zeker nog niet is afgerond. Zo wordt op dit moment op procedureel vlak nog altijd geëxperimenteerd, getuige bijvoorbeeld de proef met betrekking tot verwijzing van partijen naar een *mediator*. Ook de (concept) *Onderzoeksagenda voor de rechtspleging* (opgesteld door Barendrecht, Brenninkmeijer en Huls) laat zien dat de gedachtevorming rond de toekomst van ons procesrecht nog volop gaande is. In deze Onderzoeksagenda figureert het burgerlijk procesrecht immers vrij prominent. Ik aarzel daarom bij beantwoording van de vraag die Vranken zo volmondig met ja beantwoordt. Is het momenteel inderdaad mogelijk het burgerlijk procesrecht in één grote beweging fundamenteel te moderniseren? Een

---

⁴ Zie over dit “vergadermodel” J.M. Barendrecht, Versnelling en vereenvoudiging van procedures, in: J.G.A. Linssen, J.B.M. Vranken (red.), *Ontwerp aanpassing Wetboek burgerlijke rechtsvordering*, Deventer 1997, p. 81 e.v. Op p. 82 lezen wij: “In het tweede model [i.e. het vergadermodel] proberen partijen en rechter zich te beperken tot het werkelijke probleem. De rechter benadert partijen minder formeel, actiever en gericht. Hij zet de lijnen uit, hij werkt mee aan een uitkomst en stuurt aan op een oplossing van het probleem.”

⁵ *Burgerlijk procesrecht als publiekrecht*, oratie UvA 1993. Zie over burgerlijk procesrecht als publiekrecht overigens reeds het preadvies van J.P.A.N. Caroli, *Handelingen van de Nederlandse Juristenvereniging* 1907, deel I, p. 48 en 50.

⁶ Afgedrukt in *Verantwoordelijk procederen. Gedachten over een fundamentele vernieuwing van het burgerlijk procesrecht*, 's-Gravenhage 1999 (reeks NVvP 11).

⁷ *Mededelingsplichten in het burgerlijk procesrecht*, diss. KUB 1997.

dergelijke aanpak zou zeker van moed getuigen. Maar is die moed hier nodig? Is een meer voorzichtige aanpak niet te prefereren? Als ik van partiële wijzigingen spreek, zal men stellen dat een dergelijke aanpak leidt tot een niet-coherente vernieuwing van het procesrecht. Van Nispen heeft bijvoorbeeld in zijn oratie⁸ de stelling verdedigd dat aan de in het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering vanaf de zestiger jaren doorgevoerde (partiële) wijzigingen geen duidelijke visie ten grondslag ligt. Dit is geen gewenste situatie. Maar voert dit onvermijdelijk de richting op van een grootscheepse hercodificatie? Ik roep hier een opmerking van Storme in herinnering (Storme maakte deze opmerking in het kader van de door hem beoogde harmonisering van het burgerlijk procesrecht in Europa, maar zij is, zoals zal blijken, eveneens toepasselijk waar het de modernisering van het nationale procesrecht betreft): “Il existe un aspect remarquable à l’unification du droit de la procédure: c’est son caractère partiel.”⁹ De auteur maakt duidelijk dat de meeste regelingen op procesrechtelijk terrein niet zodanig met elkaar zijn verbonden dat bij harmonisering slechts een integrale aanpak van het gehele terrein van het procesrecht tot de mogelijkheden behoort. Ook op deelgebieden kan harmonisering worden gerealiseerd. Iets dergelijks geldt eveneens voor het procesrecht op nationaal niveau waar het moderniseringsvraagstukken betreft. Zolang de wetgever ernaar streeft deelgebieden die een duidelijke samenhang vertonen steeds in een en dezelfde partiële wijzigingsoperatie te moderniseren, is het gevaar van incoherentie wegens het ontbreken van een omvattende visie wat betreft de nagestreefde modernisering niet zo groot. Er kan dan nog slechts iets misgaan als de moderniseringsoperatie stopt, dat wil zeggen als de wetgever afziet van verdere moderniseringsstappen doordat het procesrecht van de politieke agenda verdwijnt. Maar is het niet mogelijk dit laatste gevaar met andere middelen te keren? Het lijkt mij van belang naar deze middelen te zoeken. Zelf voel ik grote aarzeling om resoluut de slopershamer te zetten in het barokke kunstwerk (ook wel omschreven – door Asser – als een oud kavalje)¹⁰ dat het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering in de loop der tijden ongetwijfeld is gaan vormen.¹¹ Het barokke kunstwerk bevat veel dat verouderd en vermolmd is. Beton, glas en staal (bouwmaterialen waarin Vranken en Brenninkmeijer wel wat zien) is op die plekken inderdaad het devies. Enige huiver voel ik echter bij plannen tot een algehele heroverweging van ons procesrecht die zou leiden tot het in één beweging invoeren van een op nieuwe leest geschoeid wetboek (bijvoorbeeld op de leest van een “vergadermodel”). Niet vergeten dient te worden dat het barokke kunstwerk het resultaat is van een over vele generaties getrokken gedachtevorming over de ideale wijze van geschillenbeslechting. Het resultaat van die gedachtevorming is dat een gereguleerde juridische strijd hiervoor het beste middel wordt geacht, althans in onze westerse samenleving.¹² Het is de vraag of een ander uitgangspunt bij vormgeving van het procesrecht veel zoden aan de dijk zal zetten. Hiervoor is een “cultuuromslag” nodig en een dergelijke cultuuromslag is maar tot op zekere hoogte door de wetgever afdwingbaar. Dat voorzichtigheid hier op haar plaats is, bewijst bijvoorbeeld de hervorming die David Dudley Field op procesrechtelijk terrein in de negentiende-eeuwse staat New York wenste door te voeren.¹³ Het werd een fiasco omdat de door Field beoogde cultuuromslag, af te dwingen met behulp van de zogenoemde *Field Code*, te groot was. En nu wij toch op rechtshistorische grond zijn aangeland: komen de

⁸ *De terloopse hercodificatie van ons burgerlijk procesrecht*, oratie VU 1993.

⁹ Inleidend rapport bij *Rapprochement du droit judiciaire de l’Union européenne*, Dordrecht etc. 1994, p. 20.

¹⁰ Rechtsvordering, de geschiedenis voorbij?, in: M.E. Franke e.a. (red.), *Historisch vooruitzicht. Opstellen over rechtsgeschiedenis en burgerlijk recht* (BW-krant jaarboek 1994), Arnhem 1994, p. 41.

¹¹ Vgl. Van Nispen, oratie, p. 27.

¹² Voor een andere benadering in het Verre Oosten, zie K. Zweigert, H. Kötz, *An Introduction to Comparative Law* (vert. T. Weir), Oxford 1998, p. 286 e.v.

¹³ Zie hierover C.H. van Rhee, De codificatie van het burgerlijk procesrecht in de Verenigde Staten van Amerika, in: J.M. van Buren-Dee e.a. (red.), *Privaatrecht en Gros. Opstellen aangeboden aan prof. mr. F.W. Grosheide*, Antwerpen/Groningen 1999, p. 333-342.

gesignaleerde problemen wel in de eerste plaats uit onze procesrechtelijke regels voort? Dat is nog maar de vraag. De achthonderdjarige geschiedenis van het burgerlijk procesrecht levert een baaierd van proceshervormingen op, die bij invoering een heilzaam effect bleken te hebben op de spoed waarmee werd geprocedeerd, maar die uiteindelijk toch geen blijvende verbetering met zich brachten. Blijkbaar waren de regels wel goed, maar vond de praktijk middelen om zich eraan te onttrekken.¹⁴ Ook het feit dat de bij ons gesignaleerde problemen zich eveneens voordoen (voordeden?) in Engeland met zijn zo totaal andere procesrechtelijke traditie, stemt tot nadenken. Misschien is het niet in de eerste plaats het vigerende procesrecht dat “op de schop moet”, maar ligt het probleem ergens anders. Tonen niet de ervaringen opgedaan in het kader van het Versneld Regime (dat mogelijk bleek onder het bestaande procesrecht!) aan dat het huidige wetboek niet geheel onbruikbaar is bij verhoging van efficiency?¹⁵

Afgezien van hetgeen ik hierboven opmerkte, is voorzichtigheid ook om andere redenen gewenst. De wijze van procederen zoals wij die in het bestaande wetboek vinden, sluit tot op zekere hoogte aan bij hetgeen in de ons omringende landen gebruikelijk is. Ook daar wordt het proces in de eerste plaats opgevat als een gereguleerde strijd met alle consequenties van dien voor de positie van rechter en partijen. Wanneer de hervorming van het procesrecht hier te lande zou leiden tot een resolute breuk met het verleden, zouden wij een wat vreemde eend in de Europese bijt worden. Dit is niet gewenst gezien de noodzaak van harmonisering van het procesrecht in Europees verband. Alvorens tot een omvattende herziening van het Nederlandse burgerlijk procesrecht te geraken, lijkt het entameren van rechtsvergelijkende studies gewenst. (Zoals ik eerder opmerkte, vloeit de rechtsvergelijkende bron op procesrechtelijk terrein niet al te rijkelijk in Nederland.) Bij bestudering van het procesrecht op deze wijze, zal blijken dat aandacht dient te worden besteed aan de traditie waarin de verschillende nationale verschijningsvormen van het procesrecht zijn te plaatsen. Ook zal het nodig zijn te bezien welke pogingen in de verschillende stelsels door de tijden heen zijn gedaan om te komen tot een meer efficiënte procesvoering. Zowel in Nederland als in het ons omringende buitenland is immers reeds veel ervaring opgedaan met (a) hervormingsmaatregelen gericht op een versterking van het mondelinge element in het proces en het daarmee samenhangende gewicht van de personele belasting van het rechterlijk apparaat, (b) deformalisering, (c) het hanteren van strakke termijnen, (d) een al dan niet actieve rechter, (e) de aardigheidscultuur, en ga zo maar door. Wie bekend is met deze ervaringen zal moeten constateren, dat op procesrechtelijk vlak weinig nieuws onder de zon is. Vooral van de mislukking van hervormingspogingen kan veel worden geleerd, al was het alleen maar om een nodeloze herhaling van zetten te voorkomen.¹⁶

Het moge duidelijk zijn dat ik pleit voor een voorzichtige aanpak bij het moderniseren van het burgerlijk procesrecht. Ik acht het niet uitgesloten dat nog veel denk- en experimenteerwerk verricht dient te worden alvorens wij kunnen geraken tot een gehele vernieuwing van dit onderdeel van het recht. Dit sluit echter niet uit dat in de komende jaren op deelgebieden al het nodige gemoderniseerd kan worden. Hierbij is het van belang dat de bestudering van procesrechtelijke vraagstukken serieus wordt voortgezet. De vaststelling van een *Onderzoeksagenda voor de rechtspleging* is in dit kader een gelukkige ontwikkeling. Het is

---

¹⁴ Voor een uiteenzetting over de wijze waarop de praktijk ten onzent de door de wetgever beoogde wijze van procederen vervormde, zie E.M. Meijers, De invloed der praktijk op de vorming van het Nederlandsche procesrecht, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 1918/1919, p. 145 e.v.

¹⁵ Vgl. J.M. van Veggel, Versnelling en vereenvoudiging van procedures, in: J.G.A. Linssen, J.B.M. Vranken (red.), *Ontwerp aanpassing Wetboek burgerlijke rechtsvordering*, Deventer 1997, p. 74.

¹⁶ Zie mijn oratie Adam, *ubi es? Het burgerlijk procesrecht als juridische wetenschap met Europese allure*, Maastricht 1999.

overigens te hopen dat deze agenda er mede toe zal bijdragen dat aan de verschillende Nederlandse universiteiten werk wordt gemaakt van het creëren van voltijds leerstoelen procesrecht. Tot op heden is het belang hiervan nog niet voldoende onderkend. Immers, een voltijds leerstoel procesrecht bestaat aan geen enkele Nederlandse universiteit. Dit is niet te verdedigen indien men de gesignaleerde problemen op procesrechtelijk terrein werkelijk serieus wil nemen.

N.B. Na afsluiting van bovenstaande bijdrage, begreep ik dat de eerste voltijds leerstoel procesrecht er binnenkort zal komen en wel aan de Leidse faculteit (leerstoelhouder W.D.H. Asser).